

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ РИС МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН

Інна Коваленко

*Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, 01030 Київ, Україна
e-mail: rec@npu.kiev.ua*

Зосереджено увагу на необхідності формування професійно-особистісних рис як складовій моделі майбутнього спеціаліста; подано класифікацію професійно-особистісних рис майбутніх учителів музики, хормейстерів; розглянуто педагогічні умови та психологічні особливості їх формування у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін.

Ключові слова: учитель музики-хормейстер, професійно-особистісні риси, педагогічні умови.

Процес демократизації, що охопив всі сфери суспільного буття в Україні, зумовив виникнення нової парадигми освіти. Такі ідеї, як гуманізація освіти, плюралізм її форм, диференціація та інтеграція змісту, особистісно зорієнтоване навчання й виховання, педагогіка співробітництва визначають кардинальну спрямованість сучасної вищої школи. Визнання самоцінності особистості, її прав на розвиток і виявлення індивідуальних рис, створення умов для її творчої реалізації визначають загальний гуманістичний підхід до навчання й виховання.

Питання формування професійно-особистісних рис учителів музики в різних галузях музичного мистецтва розглядали в своїх наукових працях такі дослідники: Л. Г. Арчажнікова, Г. Г. Голик, Е. І. Краснова-Соколова, Л. В. Остапенко, М. А. Моїсєєва, Г. Є. Найдъонишева, В. І. Муцмакер та ін. Проте проблема розвитку специфічних професійно-особистісних рис учителів музики як керівників хорових колективів потребує ретельного педагогічного аналізу та дослідження.

Ставили за мету проаналізувати педагогічні умови формування професійно-особистісних рис учителів музики у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін.

Фахівець як особистість має, безумовно, виражену індивідуальність як за загальнолюдськими, так і професійними рисами. В моделі спеціаліста виділяють лише узагальнені риси, необхідні й достатні для його майбутньої діяльності, які можуть бути сформовані в процесі його підготовки. Під моделлю майбутнього вчителя музики-хормейстера слід розуміти еталон,

ідеал спеціаліста, який має бути реалізований у процесі університетської підготовки, щоб діяльність випускника відповідала сучасним вимогам соціокультурної практики. Модель спеціаліста, на яку можна орієнтуватись у процесі підготовки вчителя музики-хормейстера, охоплює такі параметри: вимоги до фахівця, необхідні знання та вміння, специфічні соціальні, психологічні, педагогічні властивості та професійні якості. Система університетської музично-професійної підготовки не давала студентам “повноти” бачення професіограми. Як виявили наші спостереження в процесі індивідуальних занять, роботи з хоровим колективом, під час навчальної практики, самостійної роботи, увага студентів не зосереджувалась на необхідності формування особистісних рис. Недооцінка виховної спрямованості всієї роботи з підготовки майбутніх учителів музики, керівників хорових колективів є причиною низького рівня професійного самовиховання не тільки на молодших, але й на старших курсах, що негативно впливає на музично-професійне становлення майбутніх фахівців.

На думку викладачів та хормейстерів-практиків, система навчально-виховної роботи вищого навчального закладу повинна охоплювати заходи, які б сприяли формуванню музично-професійних значимих рис студентів, стійкої потреби в професійному самовдосконаленні.

А. О. Лігоцький вважає, що з усієї множини рис спеціаліста доцільно виділити такі три групи рис:

- ті, що визначають загальнокультурний рівень і світогляд фахівця (громадські якості, інтелект, культура поведінки і мови, здатність до самовдосконалення, а також особисті риси, зокрема, порядність, працелюбність, наполегливість у досягненні мети, принциповість тощо);
- професійні (уміння досягати цілей з мінімально можливими затратами часу); професіоналізм фахівця ґрунтується на відповідній фундаментальній підготовці, системному мисленні, організаційних якостях);
- творчий потенціал спеціаліста (здатність до синтезу нових знань, володіння методологією творчості, творча і професійна інтуїція) [5].

Ми пропонуємо розглядати професійні риси майбутніх учителів музики як керівників хорових колективів за такими блоками:

- *загальнопедагогічний*: наукова ерудиція, захопленість професією, любов до дітей, доброзичливість, щирість, педагогічний такт, вимогливість, справедливість, оптимізм, педагогічна уява та прогнозування, духовність.
- *музично-виконавський*: добре розвинутий музичний слух (інтонаційний, гармонійний, динамічний, тембровий), музична пам'ять, ритмічне чуття, музична обдарованість та мислення,

креативність, наявність правильно поставленого голосу, вокальний слух;

- *психолого-педагогічний*: емоційність, артистизм, емпатія, комунікативність, швидка реакція, увага, перцептивність, сугестивність, витримка, вольові та організаційні якості.

Проаналізуємо, які педагогічні умови сприяють формуванню професійно-особистісних рис майбутніх учителів музики, хормейстерів.

Першою педагогічною умовою, що сприяє забезпеченню ефективності розвитку професійно-особистісних рис у майбутніх учителів музики як керівників хорових колективів є ідея етапності педагогічного процесу. Навчальні завдання ускладнюються поетапно з урахуванням того, що завдання з перспективної зони розвитку поступово переходять до завдань ближньої зони шляхом збагачення зони актуального розвитку, опанування новими знаннями, вміннями та навичками.

Друга педагогічна умова – варіативність введення організаційних форм діяльності в процес навчання. Ця педагогічна умова пов'язана з використанням індивідуально-диференційованого підходу щодо організації музично-виконавської діяльності студентів у хоровому класі, в практикумі роботи з хором. Вона передбачає використання в педагогічному процесі як індивідуальних, так і колективних та дрібногрупових форм навчання, що дає змогу розширювати можливості навчального процесу. Зрозуміло, що така варіативність повинна реалізуватися з урахуванням стану сформованості комплексу професійно-особистісних рис студентів. Втіленню варіативності як педагогічної умови сприяє наявність такої форми навчання, як індивідуальні заняття. Ця форма навчання традиційно наявна в системі музичної освіти та використовується як головна, базова. Вона дає змогу розширити можливості процесу формування розвитку професійно-особистісних рис у майбутніх учителів музики. Крім того, індивідуальна форма роботи, як виявила музично-педагогічна практика, забезпечує можливість широкого вибору навчальної музичної інформації певного змісту (теоретичної та практичної), застосуванню ефективних методів навчання, адекватних індивідуальним особливостям студентів-хормейстерів, рівню їхнього загальноестетичного, музичного й фахового розвитку.

Використання індивідуальних і колективних форм в їх варіативному комбінуванні з орієнтацією на поступове ускладнення й диференціацію навчальних завдань, у поєднанні із проблемністю створює той розвивальний ефект, який забезпечує не тільки глибоке і стійке засвоєння студентами певного фонду музично-теоретичних фахових знань, а й сформованість самостійного мислення, вміння критично оцінювати власну професійну хормейстерську діяльність, а отже, і появу новоутворень, що характеризують ті чи інші професійно-особистісні риси (третя педагогічна умова).

Робота студентів в умовах різних форм занять сприяє реалізації їхніх потреб та інтересів на матеріалах різножанрової хорової музики, створює умови для переходу від репродуктивних видів навчальної діяльності до поліфункціональних видів художньо-творчого пошуку. Колективна участь студентів у цій сфері діяльності сприяє переосмисленню власних творчих можливостей, актуалізації творчої ініціативи, спрямуванню творчого потенціалу на розвиток професійно значущих рис.

Четверта педагогічна умова – актуалізація набутих музично-теоретичних знань у практиці майбутнього вчителя музики як керівника хорового колективу. Відомо, що в багатьох випадках є певний розрив між наявністю теоретичних знань та їх використанням на практиці. Практики-хормейстери знають, що, наприклад, розвиток мануальної диригентської техніки в класних умовах (під рояль) не може сприяти розвитку повноцінних навичок виконавської діяльності, бо “класний варіант” орієнтований на розвиток лише окремих навичок власне професійної діяльності хормейстера. Усі без винятку педагоги-хормейстери зазначають про необхідність максимально наблизити “класний варіант” до реальної практики [1; 5].

Значна увага надається формуванню позитивного ставлення студентів до музично-виконавської практики з використанням різноманітного репертуару, а також тим творчим рисам, які б відповідали вокально-хоровій, техніко-диригентській та хормейстерсько-виконавській сферам діяльності й охоплювали ініціативність, самостійність, винахідливість, уявлення, фантазію, оригінальність та нестандартність художньо-образного мислення.

Складність диригентсько-хормейстерської діяльності полягає в тому, що студентові не достатньо оволодіти навичками та вміннями диригування, він повинен спонукати до відтворення партитури співаків, виявивши нове бачення музичного та поетичного тексту і свою індивідуальність під час диригування. Зробити це він зможе тільки удосконалюючись і особисто, і професійно.

Важливою педагогічною умовою ми вважаємо врахування особистісно орієнтованого аспекту хормейстерської підготовки майбутніх учителів музики. Особистісно орієнтований аспект потребує дослідження діагностичної характеристики студента, яка охоплює музичні здібності, фізичні та зовнішні дані, особливості психіки та темпераменту студента, мотивацію та наявність цілеспрямованості, комунікативні тощо.

П’ята педагогічна умова – педагогічна взаємодія на основі діалогізації. У сучасній психолого-педагогічній науці визначено, що результативність навчально-виховного процесу залежить від характеру організації взаємодії між його суб’єктами. Суб’єкт-суб’єктні взаємини реалізуються, насамперед, у діалозі. Діалог, як вирішальна умова сумісної творчої діяльності, стає характерною ознакою нової педагогічної парадигми.

Діалогізація – ефективний шлях до постійного отримання зворотного зв'язку, найдинамічніший спосіб одержання нової інформації, що в цілому веде до взаєморозуміння викладача і студента.

Діалогізація є педагогічною умовою організації музичної навчальної діяльності студентів-хормейстерів, у процесі якої формуються їхні особистісні риси.

Під час проведення індивідуалізації навчання студентів у класі диригування між викладачем і студентом також повинен бути діалогічний стиль спілкування, заснований на принципах евристичності та креативності. Все це, з нашого погляду, допомагає студентам глибше усвідомити значущість діалогічних стосунків викладача і студентів як партнерів співтворчості в навчанні у вищих навчальних закладах. Це зацікавлене ставлення викладача до вияву ініціативи кожним студентом в опануванні якомога найбільшої кількості музичних творів хорової спадщини; до мобілізації його внутрішніх потенційних творчих можливостей (музичні знання, вміння, навички, здібності, творчі якості, художньо-образне мислення), до постійного творчого пошуку в інтерпретації того чи іншого хорового доробку. Така активна співтворчість у спільній реалізації виконавської інтерпретації кожного твору хорової музики забезпечує розвиток активності, самостійності, творчості студентів.

Діалогічне (інтерактивне) навчання є необхідною педагогічною умовою в процесі формування професійно-особистісних рис майбутніх учителів музики як керівників хорового колективу, а також вирішальною умовою педагогічної співтворчості викладача і студентів у навчально-виховному процесі вищої школи.

-
1. *Васил'єв В.* Нариси про диригентсько-хорову освіту. М., 1991.
 2. *Гершунский Б. С.* Философия образования XXI века (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) М., 1998.
 3. *Голик Г. Г.* Психология диригентсько-хорової діяльності. Дрогобич, 2000.
 4. *Краснова-Соколова Е. И.* Психолого-педагогические условия формирования профессионально-значимых качеств личности учителя у студентов музыкально-педагогических факультетов педагогических институтов: Дис. ... канд. пед. наук. Одесса, 1993.
 5. *Лігоцький А. О.* Система різнорівневої підготовки фахівців в Україні (теоретико-методологічний аспект): Дис. ... д-ра пед. наук. К., 1997.
 6. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України від 17 квітня. 2002 року. № 347 / 2002.

7. Найдьонишева Г. Е. Межпредметные связи как фактор формирования профессиональных качеств учителя музыки (в цикле дирижерско-хоровых дисциплин): Дис. ... канд. пед. наук. М., 1990.

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE PROFESSIONAL
PROSPECTIVE MUSIC TEACHERS DEVELOPMENT DURING THEIR
LEARNING CONDUCTOR-CHORAL DISCIPLINES**

Inna Kovalenko

*M. P. Drahomanov National Pedagogical University of Kyiv
Pirogov Str., 9, UA-01030 Kyiv, Ukraine
e-mail: rec@npu.Kiev.ua*

The article is devoted to the problem of the professional qualities. This given the classification of professionally of qualities of the future teachers of music, conductors and their formation the pedagogical conditions and psychological particularly during the study of conductor -choral disciplines.

Key words: teacher of music – chorus leader, professional traits, pedagogical conditions.

Стаття надійшла до редколегії 09.04.2004
Прийнята до друку 28.10.2004